

Kort sammanfattning av IT-kommissionens hearing om Äldre i informationssamhället den 15 oktober 2001

Det finns stora skillnader i internetnärvaro mellan åldrarna. Av befolkningen i dess helhet har 80 procent tillgång till Internet i någon form. För åldersgruppen 71–79 år är andelen endast 14 procent. Den här skillnaden har fått den tillspetsade formuleringen "den digitala klyftan", dvs egentligen någonting för statsmakterna att vara bekymrade över.

Vid IT-kommissionens hearing den 15 oktober om Äldre i Informationssamhället blev diskussionen om den digitala klyftan mycket livlig med aktiv medverkan av många i det fullsatta auditoriet. Flera aktörer kunde redovisa intressanta metoder och goda erfarenheter av att skapa intresse och förmedla kunskaper till seniorer om datorer och deras användning.

Alla paneldeltagare som yttrade sig i frågan var samtidigt mycket tydliga när det gällde påtryckningsmedel för ointresserade: Alla har rätt att slippa IT utan att behöva riskera att deras tillvaro försämras.

Om de befarade riskerna för äldre att avstå från Internet framkom dock ingenting, vilket kanske var en smula överraskande för många. Däremot presenterades en lång rad exempel på hur livskvaliteten för äldre kan öka tack vare IT, liksom förslag till åtgärder för att påskynda spridningen av IT bland äldre.

Syftet med hearingen

IT-kommissionens hearing om Äldre i Informationssamhället inleddes av Christer Marking, IT-kommissionens kanslichef, som riktade uppmärksamheten på förändringar som sker i samhället genom att IT används för olika ändamål. Allt fler funktioner utförs och förmedlas av IT – att ha tillgång till dessa funktioner och tjänster kan öka välfärden för den enskilde men också minska den för dem som saknar tillgång till IT. Frågan för hearingen rör just detta, vilka riskerna är för att människor som inte har tillgång till IT också får sämre inflytande, sämre välfärd i olika avseenden och för att de hamnar utanför viktiga sammanhang i samhället. De äldre är en tydlig grupp som berörs i dag, på kort sikt men det finns även andra berörda grupper.

Demografi och ekonomi

Christer Marking berörde också de förändringar i den svenska ekonomin som är att vänta när fyrtioalstgenerationen pensioneras. Den svenska befolkningens ålderssammansättning är sådan att en relativt sett mindre andel av befolkningen kommer att arbeta 2015 jämfört med i dag. Den goda ekonomiska utvecklingen under 90-talet hänger i allt väsentligt samman med demografiska faktorer som kommer att vara gynnsamma en bit in på 2000-talet men senare vända. Det blir allt mer uppenbart att människor måste beredas möjlighet att vara yrkesaktiva under en större del av sin livstid. En ökad användning av IT kommer att kunna bidra positivt till en sådan utveckling. Redan i dag ändras innebörden av begreppen arbete, anställning, arbetstid och arbetsplats till större flexibilitet och en uppsplittring i tid och rum. På en fungerande och öppen arbetsmarknad kan äldres kompetens komma till nytta på ett sätt som passar både den enskilde uppdragstagaren och arbetsgivaren.

IT och demokrati

Tomas Ohlin, SeniorNets ordförande ställde frågan om Internet kan komma att innebära en ökad maktspredning. Själv trodde han att teknikutvecklingen är viktig för ett ökat och bredare

deltagande och att samhället kan bli mer demokratiskt med nya verktyg, dock inte på något enkelt sätt, ”valdeltagandet går inte upp bara för att man har tekniska prylar”.

Seniorsurfdagen

Hearingen utgjorde upptakt till Seniorsurfdagen som genomförs den 16 oktober för tredje året i rad. I den medverkar mer än sex hundra bibliotek och antalet besökare beräknas till över 30 000 personer.

Den digitala klyftan

Av befolkningen som helhet har 80 procent tillgång till Internet, medan endast 45 procent i åldersgruppen 55–79 år. Skillnaderna blir extra stora när man tittar på de äldsta; exempelvis är det bara 14 procent som använder sig av Internet i gruppen 71–79 år. Förutom mellan äldre och yngre går den digitala klyftan även mellan låg- och högutbildade och mellan låg- och höginkomsttagare. Ulla Skidén, generalsekreterare för SeniorNet pekade på att en miljon svenskar inte har tillgång till Internet och beskrev det omfattande arbete som SeniorNet gör för att sprida kunskap om Internet till seniorer.

Mervärden

Under en särskild rubrik diskuterades ”Mervärdena för äldre av IT”. De blev ganska många till antalet:

- Under många år har brevskrivandet varit på tillbakagång till förmån för telefonsamtalet. När tid tenderar att bli en bristvara och man som äldre många gånger känner att man ringer och stör, blir elektronisk post ett bra alternativ. Samma brev kan sändas till flera i familjekretsen, alltid är det någon som svarar.
- I föreningslivet kan informationen skötas över nätet. För många ideella föreningar utgör portot en dryg utgift.
- Att beställa varor över nätet är oftast inte det viktigaste, däremot för att göra prisjämförelser och informera sig om särskilda erbjudanden.
- Hälsorelaterad information är ett stort intresseområde för många äldre och där nätet öppnar stora möjligheter.
- Det blir möjligt att kunna etablera en direktkontakt med sin doktor och slippa en massa mellanhänder.
- Många IT-tillämpningar öppnar möjligheter att bo kvar hemma.
- Ett generellt värde med IT är att det ökar valbarheten. Människors behovsprofiler är olika.
- Bland invandrare är det inte ovanligt att man tappar det nya språket när man kommer upp i ålder. Då blir det extra värdefullt att kunna kommunicera via e-post eller koppla upp sig på webbsidor i sina gamla hemländer.

Den första kontakten

Många bland de medverkande i panelen och i auditoriet hade erfarenheter av att introducera seniorer i IT-teknik. Mun till mun-metoden via vänner och bekanta ansågs allmänt som den effektivaste kanalen.

Seniorsurfen är en extraordinär händelse där redan invigda tar med sig sina vänner och går till närmaste bibliotek för att ta en första titt på Internet. Dessutom skapas en stor

mediauppmärksamhet för äldre och IT under denna dag, vilket hjälper till att väcka både samhällets intresse för frågan och de kommersiella aktörerna. Såväl inom SeniorNet som PRO utgör klubbarna grunden för verksamheten. Genom att låta verksamheten äga rum lokalt, där man bor, tillsammans med vänner och bekanta, i den takt man själv väljer, så när man även dem som annars har svårt att komma över ovilja och rädsla för den nya tekniken.

Utbildning

Pedagogiken blir särskilt viktig bland äldre utan egna tidigare erfarenheter av IT. Exempelvis har PRO lagt ned stor omsorg på att ta fram skriftliga handledningar. Metoden med *peer counselling*, på svenska ungefär ”kompishandledning”, visade sig i olika former praktiseras av samtliga aktörer.

Support

Att hålla en organisation för support kostar pengar samtidigt som support är något som få privatpersoner är beredda att betala för. Äldre utgör här inget undantag. En bra lösning är därför när man inom klubbarna hjälper varandra med problemlösning, rekommendationer om viruskydd, brandväggar m.m. På SeniorNets hemsida finns en särskild avdelning där man kan beskriva sitt problem och där hjälpen från andra brukar komma mycket snabbt.

Utrustningen

Diskussionen fördes enligt olika linjer. Några betonade systemet med särskilda mötesplatser att gå till för dem som saknar egna datorer eller behöver få hjälp. Här nämndes biblioteken, ”medborgarkontor” där verk, myndigheter eller kommuner håller datorer tillgängliga, offentliga lokaler som post- eller bankkontor samt skolornas datasalar. Andra underströk att den eventuella nyttan av IT förutsätter en egen dator i hemmet. Här rådde dock delade meningar om PC, Mac eller s.k. Tunna klienter som det mest ändamålsenliga. Enigheten var dock stor om att kostnaderna för datorinköp bör vara avdragsgilla i deklarationen, detta för att skapa rättvisa jämfört med systemet med personaldatorer.

Om bibliotekens roll

Tillgängligheten till information ökar hela tiden men denna är ofta inte gratis. För att alla skall kunna garanteras möjlighet att följa utvecklingen krävs också mötesplatser i form av institutioner som är kommersiellt och ideologiskt fristående.

I Danmark finns en ny bibliotekslag som syftar till att garantera medborgarna tillgång till samhällsinformation inklusive alla offentliga databaser. Biblioteken blir här en slags medborgarkontor. I samband med detta har biblioteken erhållit extra anslag under ett antal år. Flera medverkande efterlyste ökade satsningar på biblioteken, detta av flera skäl:

1. Offentliga databaser är en samhällsfråga
2. Bibliotekspersonal är informationsspecialister
3. Det finns digitala likaväl som fysiska bibliotek

Konsumentmakt

I framtiden blir en viktig fråga hur vi vill att de nya IT- tjänsterna skall vara utformade. Detta blir en fråga om konsumentmakt. Denna är också beroende av tillgången till information, vilket i sin tur leder till kravet att all offentlig information måste vara tillgänglig. Tillsammans kan seniorerna och deras organisationer vara starka inte minst genom sina internationella kontakter. En viktig uppgift är därför att typiska Internet-tjänster, t.ex. betalningar över nätet, skall utvärderas ur ett äldre-perspektiv. TCOs standard för bildskärmar skulle kunna stå som förebild för att åstadkomma tillgängliga gränssnitt för alla.

Om rätten att slippa

På en direkt fråga från moderatorn om man kan tänka sig att tvinga någon som är ointresserad till användning svarade Tomas Ohlin att det är bättre att successivt göra det lättare och mer lättillgängligt genom teknik och utbildning.

– Det kommer alltid att finnas människor som inte vill, och i en demokratisk ordning är det inte vår uppgift att övertyga alla människor om att man måste.

I flera andra inlägg betonades att alla de som av olika skäl avstår från IT inte får drabbas härav. En indirekt följd av IT kan till och med bli att även icke-användare får sin situation förbättrad. Till exempel kan de resurser som tack vare IT frigörs genom förenklad administration inom kommunal eller statlig förvaltning istället användas för att ge icke-användarna en bättre service.